

УДК 378.018.8:664-051:[373.2:331.103.2]

DOI: 10.31499/2307-4906.4.2024.316492

ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Станіслав Ткачук, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійної освіти та технологій за профілями, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0001-5077-5865

E-mail: stanislav660@ukr.net

У статті досліджено роль виробничої практики як важливої складової професійної підготовки майбутніх фахівців професійної освіти. Виробнича практика розглядається як ключовий етап, що сприяє формуванню фахової компетентності здобувачів вищої освіти, розвитку їхніх практичних навичок і професійних якостей, необхідних для успішної роботи в закладах професійної освіти. Автором проаналізовано сучасні підходи до організації виробничої практики, визначено її основні функції та етапи. Обґрунтовано методи та стратегії, що підвищують ефективність практики, а також показано її вплив на професійне становлення здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: майбутні фахівці; професійна освіта; професійна підготовка; виробнича практика; інноваційні методи навчання; фахова компетентність; освітній процес; фахові дисципліни; професійне становлення.

INDUSTRIAL PRACTICE OF FUTURE VOCATIONAL EDUCATION SPECIALISTS AS A COMPONENT OF THEIR PROFESSIONAL TRAINING

Stanislav Tkachuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Vocational Education and Technologies by Profiles, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-5077-5865

E-mail: stanislav660@ukr.net

The article examines the role of industrial practice as an important component of professional training of future specialists in vocational education. Industrial practice is considered a key stage that contributes to the formation of professional competence of higher education students, the development of their practical skills and professional qualities. It is necessary for successful work in vocational education institutions.

The purpose of the article is to outline ways and means of improving and optimizing the production practice of future vocational education specialists, to substantiate the conditions for increasing its efficiency for training specialists who are able to fully realize their creative potential in a specific professional activity and quickly adapt to the latest production tools and technologies.

Student practice is an integral part of the process of training specialists. It involves a sequence of implementation and is aimed at consolidating and improving general and professional competencies obtained by higher education applicants during their studies, acquiring and improving practical skills

and abilities in the relevant specialty or educational program. The author analyzes modern approaches to the organization of industrial practice, identifies its main functions and stages. Methods and strategies that increase the effectiveness of practice are substantiated, and its impact on the professional development of higher education students is also shown. The application of the results of this study in the educational process will contribute to improving the quality of training of future specialists, their competitiveness in the labor market, and successful adaptation to production conditions.

Keywords: *future specialists; professional training; vocational education; industrial practice; innovative teaching methods; professional competence; educational process; professional disciplines; professional formation.*

Проблема вдосконалення системи практичної підготовки майбутніх фахівців не втрачає своєї актуальності впродовж останніх років. Події, що відбуваються в Україні та світі – глобальна пандемія COVID-19, військовий стан – вносять свої корективи в освітній процес закладів вищої освіти до розвитку професійно значущих здібностей і якостей особистості. Це зумовлює потребу у підготовці фахівців професійної освіти, які володіють сучасними, затребуваними на ринку праці, професійними компетентностями. Для того, щоб бути успішним викладачем спецдисциплін, випускник повинен не тільки оперувати чітко сформованими знаннями із технології приготування харчових продуктів, товарознавства, технологічного обладнання галузі та інших фахових дисциплін, але й уміти організувати виробничий процес у навчальних майстернях. Також перед молодими фахівцями постає низка вимог щодо їх професійних компетентностей, таких як: майстерності у вирішенні виробничих ситуацій, умінні працювати в команді та комунікабельності, здатності творчо виконувати поставлені завдання з урахуванням специфіки обраного фаху, а також їх вміння навчатися впродовж життя. Саме таких компетентностей вони можуть набути під час проходження виробничої практики в закладах ресторанного господарства та на підприємствах харчової промисловості.

Мета статті – визначити ефективні підходи до організації виробничої практики здобувачів вищої освіти та обґрунтувати доцільність їх використання в умовах змішаного навчання для підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти.

Проблемні аспекти різних видів практики здобувачів вищої освіти з урахуванням специфіки виробництва знайшли відображення у дослідженнях Є. Барбіної, М. Пальчук, Т. Попової, В. Савченко, В. Скакуна, Т. Якимович та ін. Зокрема, особливості організації практичного навчання фахівців професійної освіти вивчали М. Васенко, І. Дрозіч, Т. Лазарєва, Н. Недосєкова, Л. Сергєєва, Л. Старовойт, І. Філімонова та ін. Однак, у роботах вищевказаних науковців увага зосереджувалась на різних аспектах професійної підготовки майбутніх фахівців професійної освіти як під час технологічної, так і педагогічної практики. Також варто зауважити, що праці вищезгаданих науковців окреслюють проблеми практичної підготовки здобувачів вищої освіти в реальних умовах виробництва без урахування актуальних проблем сьогодення.

Важливе місце у формуванні професійних компетентностей майбутніх фахівців професійної освіти під час виробничої практики посідає методологія, що має на меті систематизацію форм, методів, прийомів здійснення певної діяльності, окреслення найоптимальніших шляхів для досягнення найкращого результату. Так, на думку Н. Недосєкової, реалізація системного підходу в процесі професійно-практичної

підготовки майбутніх фахівців професійної освіти передбачає застосування загально-дидактичних принципів: систематичності й послідовності, ґрунтовності, свідомості. Їх реалізація в процесі фахової підготовки сприяє формуванню в здобувачів креативних, діяльнісних, організаційно-мотиваційних та дослідницьких умінь [2, с. 146].

Т. Лозовецька зазначає, що важливим для формування узагальнених професійних умінь майбутніх фахівців є особистісно-орієнтований підхід, який передбачає концентрацію уваги викладача на особистості студента, його інтелектуальному, моральному, громадянському розвитку й засновується на дидактичних принципах спрямованої діяльності на самоорганізацію складних систем. Розвиток особистісних та професійно-значущих якостей майбутніх фахівців під час виробничої практики, а також стимулювання їх внутрішньої потреби у саморозвитку та самовдосконаленні сприяють формуванню власного професійного досвіду [1, с. 24].

Однак жорсткі умови сьогодення – перехід на дистанційне навчання, переведення закладів освіти в режим енергозощадливого використання електроенергії – далеко не сприяють забезпеченню потреб здобувачів вищої освіти у набутті професійних компетентностей. У свою чергу, на заваді повноцінній реалізації поставлених перед виробничою практикою завдань постає низка проблем, які потребують нагального вирішення:

- відсутність у керівників практик від підприємств-баз практики мотивації, досвіду та ресурсів проводити повноцінне навчання здобувачів вищої освіти під час виробничої практики;
- неналежний рівень матеріально-технічної бази підприємств, що не дає можливості виконувати поставлені перед здобувачами вищої освіти завдання;
- неузгоджений зміст виробничої практики з реальними виробничими умовами, що призводить до порушення співпраці між закладом освіти та базою практик, і зменшує зацікавленість підприємств-роботодавців у майбутніх практикантах;
- відсутність методик використання інноваційних технологій під час проходження практики методистами та здобувачами – для виконання поставлених завдань тощо. Вирішення цих проблем зумовлене важливістю практичної підготовки майбутніх фахівців професійної освіти та необхідністю врахування її основних положень.

Практика здобувачів вищої освіти є невід’ємною складовою процесу підготовки фахівців. Вона передбачає послідовність її проведення та спрямована на закріплення та вдосконалення загальних та фахових компетентностей, отриманих здобувачами вищої освіти у період навчання, набуття і вдосконалення практичних умінь і навичок за відповідною спеціальністю чи освітньою програмою [3].

Варто зазначити, що виробнича практика – це заключний етап навчання, який сприяє узагальненню та поглибленню набутих під час навчання професійних компетентностей, отриманню фахового досвіду й готовності майбутнього фахівця до постійного саморозвитку і самовдосконалення. Тому необхідно чітко формулювати мету та завдання виробничої практики. Як зазначає А. Слюта, мета – це ідеальний образ результату діяльності, яка відображається у визначених термінах, виконаних завданнях та кінцевих результатах [4, с. 103].

Метою виробничої практики майбутніх фахівців професійної освіти є закріплення та поглиблення теоретичних знань щодо особливостей діяльності підприємств харчової промисловості та виробництва харчової продукції; формування фахових компетентностей з технології виробництва харчової продукції, відпрацювання конкретних вмінь і навичок, а також розвиток у здобувачів вищої освіти професійно-значущих якостей (вміння працювати в команді, вміння відстоювати власну позицію та аргументувати прийняте рішення, вирішувати нестандартні виробничі ситуації тощо), які стануть запорукою успішної професійної діяльності в закладах професійної освіти.

Програма виробничої практики передбачає послідовне знайомство з підприємством харчової промисловості, вивчення й аналіз систем постачання та прийому продовольчої сировини, технологією виробництва певного виду харчової продукції; вивчення організації виробничих цехів та принципів роботи технологічного обладнання; оволодіння практичними навичками обробки сировини; вивчення нормативно-технологічної документації тощо. Завдання практики розробляються керівником індивідуально для кожного практиканта та залежать від низки умов, починаючи від виробничих потужностей та матеріально-технічних можливостей бази практики та закінчуючи індивідуальними вподобаннями здобувача вищої освіти.

Виробнича практика на підприємствах харчової промисловості передбачає виконання певних завдань, що охоплюють навчальний матеріал таких фахових дисциплін, як «Ресторанна справа», «Технологічне обладнання харчової галузі», «Харчові технології». «Процеси та апарати харчових виробництв» та ін. Зокрема, як зазначає І. Філімонова, під час виробничої практики студенти мають можливість працювати за обраним фахом в умовах, максимально наближених до майбутньої діяльності. Вирішуючи реальні виробничі завдання, вони усвідомлюють значимість набутих теоретичних знань та практичних умінь, в результаті чого формується стійка внутрішня мотивація в її отриманні. Вирішення цих завдань розширює професійний світогляд майбутніх фахівців професійної освіти, сприяє формуванню їх власного стилю професійної поведінки та переконатись у правильності обраної спеціальності [5, с. 61].

Під час виробничої практики майбутніх фахівців професійної освіти необхідно сприяти розвитку їх зацікавленості в оволодінні майбутньою професійною діяльністю на високому рівні, використовуючи для цього не тільки накопичений теоретичний і практичний досвід, але й інноваційні методики. Використання інноваційних технологій та інтернет-сервісів під час проведення лекційних та лабораторно-практичних занять з фахових дисциплін, проведення модульного та підсумкового контролю – давно доведений шлях оптимізації освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців професійної освіти, тоді як особливості використання цих же технологій під час проходження виробничої практики залишаються малодослідженими.

Ми погоджуємось з твердженням Л. Харченко, що підвищенню якості навчання сприяє впровадження інноваційних технологій, що забезпечують більшу ефективність процесу передачі знань. Візуалізація, інтерактивність та інші функції технологій можуть робити навчання цікавішим та доступнішим для здобувачів освіти різного рівня. Також інноваційні технології дозволяють створювати гнучкі та адаптивні навчальні середовища, які можуть відповідати потребам різних груп здобувачів освіти. Зауважимо, що сучасні технології навчання не тільки роблять освітній процес

різноманітним та захопливим, але й допомагають знайти рішення неочевидних, на перший погляд, проблем, таких як пошук однодумців у професійній сфері, вивчення потреб ринку щодо затребуваності фахівців певної спеціальності, обмін новинами та обговорення подій у світі професійної діяльності [6, с. 127]. Зокрема, за допомогою ділової гри уможливується відпрацювання здобувачами вищої освіти виконання конкретних технологічних операцій, формування особливого стилю поведінки, виконання функцій відповідно до обраної ролі та окресленої проблеми, що сприяє формуванню дослідницьких, креативних та організаційно-мотиваційних умінь [7, с. 256]. Та й взагалі використання інноваційних технологій може збільшити зацікавленість та мотивацію здобувачам, роблячи навчання більш захоплюючим та динамічним. Вони дозволяють створювати інтерактивні навчальні середовища, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу [6, с. 127].

Інноваційні технології вже давно з успіхом використовують в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців професійної освіти. Зовсім інша ситуація склалася під час організації та проведення виробничої практики. Втім перехід на змішану форму навчання та проходження виробничої практики в дистанційному режимі продемонстрували нагальну необхідність використання інтернет-сервісів, різноманітних платформ та сучасних технологій навчання. Зокрема, використання мобільних технологій дає можливість доступу як до навчального контенту (платформи дистанційного навчання Moodle, Classroom, Google Meet тощо), так і до інформаційних сайтів, які можна використовувати для пошуку інформації, аналізу діяльності підприємств харчової промисловості, збору інформації для написання звітів тощо.

Поступово здобуває популярність нова прогресивна технологія – використання штучного інтелекту, а саме ChatGPT. Як відомо, серед усіх переваг цієї технології найвагомішою є можливість персоналізувати навчання, адже системи на основі штучного інтелекту можуть генерувати індивідуальні завдання для кожного здобувача вищої освіти, що проходить виробничу практику, з урахуванням як реальних виробничих умов чи матеріально-технічного забезпечення бази практики, так й індивідуальних можливостей, побажань та вподобань практиканта.

Використання онлайн-платформ та сервісів для онлайн-комунікації (Zoom, Google Meet тощо) допомагають у проведенні настановчих нарад, індивідуальних консультацій та звітних конференцій за результатами проходження виробничої практики. При чому, розвиток й удосконалення таких сервісів надають можливість не тільки «бачити й чути» доповідача, але й демонструвати графіки, схеми, принципи роботи технологічного обладнання чи технології виробництва харчової продукції, а також фото- та відеопрезентації.

Як бачимо, зміст та завдання виробничої практики в освітньому процесі підготовки майбутніх фахівців професійної освіти полягають не лише у закріпленні теоретичних знань. Це ефективний інструмент розвитку професійних компетентностей здобувачів вищої освіти, формування їх практичних навичок і соціальної адаптації до умов майбутньої професійної діяльності. Виробнича практика є одним з головних етапів професійної підготовки, що забезпечує поступовий перехід від навчання до реальної професійної діяльності.

Використання окреслених у статті підходів до організації виробничої практики – вирішення майбутніми фахівцями реальних виробничих завдань шляхом аналізу

виробничих процесів, вивчення виробничих процесів, технологій харчових виробництв з використанням інноваційних технологій та інтернет-сервісів, використання можливостей онлайн-комунікації – не тільки розкриває неочевидні можливості виробничої практики, але й розширює професійний світогляд майбутніх фахівців професійної освіти та допомагає у формуванні їх особистого досвіду.

Застосування результатів даного дослідження в освітньому процесі сприятиме підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців, їхньої конкурентоспроможності на ринку праці та успішній адаптації до виробничих умов. У подальшому ми вбачаємо актуальним оцінювання ефективності виробничої практики, зокрема, проведення досліджень з метою визначення показників ефективності різних моделей виробничої практики. Це допоможе порівняти результати застосування різних підходів та методів, що використовуються під час навчання майбутніх фахівців професійної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лозовецька В. Т. Формування професійної компетентності фахівця сфери послуг і туризму: навч.-метод. посіб. Київ: Інститут професійно-технічної освіти АПН України. 2018. 382 с.
2. Недосекова Н. С. Формування творчих здібностей майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю під час вивчення курсу «Виробниче навчання». *Наукові записки: збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2008. Вип. 75. С. 144–151.
3. Положення про організацію практик в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. *Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*. URL: <https://udpu.edu.ua/pro-universytet/dokumenty> (дата звернення: 01.11.2024).
4. Слюта А. М., Лукаш О. В. Методичні проблеми формування системної діяльності студентів-екологів у процесі виробничої практики. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: психолого-педагогічні науки*. 2013. № 2. С. 101–104.
5. Філімонова І. А. Формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів харчових технологій у процесі вивчення фахових дисциплін: дис. ... д-ра. філол. 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Умань, 2020. 300 с.
6. Харченко Л. О. Використання інноваційних освітніх технологій в умовах сьогодення. *Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії, перспективи*: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-прак. конф. (Київ, 20–23 травня 2024 р.). Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 125–128.
7. Якубовська Л. П. Рольова гра як метод навчальної діяльності на занятті з харчових дисциплін. *Молодь і ринок*. 2011. № 8. С. 253–258.

REFERENCES

1. Lozovetska, V. T. (2018). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia sfery posluh i turyzmu [Formation of professional competence of a specialist in the service and tourism sector]. Kyiv: Instytut profesiino-tekhnichnoi osvity APN Ukrainy [in Ukrainian].
2. Nedosiekova, N. S. (2008). Formuvannya tvorchykh zdibnostei maibutnix inzheneriv-pedahohiv kharchovoho profilu pid chas vyvchennia kursu "Vyrobnyche navchannia" [Formation of creative abilities of future food engineering teachers during the study of the course "Industrial Training"]. *Naukovi zapysky: zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova, 75, 144–151* [in Ukrainian].
3. Polozhennia pro orhanizatsiiu praktyk v Umanskomu derzhavnomu pedahohichnomu universyteti imeni Pavla Tychyny [Regulations on the organization of internships at the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University]. *Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Pavla Tychyny*. URL: <https://udpu.edu.ua/pro-universytet/dokumenty> [in Ukrainian].
4. Sliuta, A. M., Lukash, O. V. (2013). Metodychni problemy formuvannia systemnoi diialnosti studentiv-ekolohiv u protsesi vyrobnychoi praktyky. [Methodological problems of forming systematic activities of

- environmental students in the process of industrial practice]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Serii: psykholoho-pedahohichni nauky*, 2, 101–104 [in Ukrainian].
5. Filimonova, I. A. (2020). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh bakalavriv kharchovykh tekhnolohii u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Formation of professional competence of future bachelors of food technology in the process of studying professional disciplines]. *Candidate's thesis*. Uman [in Ukrainian].
 6. Kharchenko, L. O. (2024). Vykorystannia innovatsiinykh osvitnikh tekhnolohii v umovakh sohodennia [The use of innovative educational technologies in today's conditions]. *Rozvytok profesiinoi kultury maibutnikh fakhivtsiv: vyklyky, dosvid, stratehii, perspektyvy*: Collection of materials of the VI All-Ukrainian scientific and practical conference. Kyiv, TOV "Yurka Liubchenka", 125–128 [in Ukrainian].
 7. Yakubovska, L. P. (2011). Rolova hra yak metod navchalnoi diialnosti na zaniatti z kharchovykh dystsyplin [Role-playing as a method of educational activity in a food science lesson]. *Molod i rynek*, 8, 253–258 [in Ukrainian].